

Recenzia

Kudláčová, Blanka (ed.): *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od konca 2. svetovej vojny po obdobie normalizácie*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017. 212 s. ISBN 978-80-568-0062-1.

Kudláčová, Blanka (ed.): *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018. 244 s. ISBN 978-80-568-0123-9.

V ostatnom čase bola vydaná séria dvoch nadväzujúcich zborníkov na historické obdobia v Československu so zameraním na výchovu a vzdelávanie.

Nedávne dejiny v bývalom Československu výrazne ovplyvnili školstvo, ktoré bolo v tom čase do veľmi veľkej miery utvárané politickým vývojom. Politickú propagandu v období po druhej svetovej vojne zaznamenávame vo všetkých spoločenských oblastiach, školský systém nevynímajúc.

V súčasnosti ešte stále zaznamenávame nedostatok literatúry z oblasti dejín pedagogiky tohto obdobia. Preto považujeme publikácie vysokoškolskej profesorky z Pedagogickej fakulty TU prof. Blanky Kudláčovej ***Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od konca 2. svetovej vojny po obdobie normalizácie*** a ***Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*** za užitočné a doslova žiaduce aj pre študentov pedagogiky, pedagógov a všetkých, ktorí v pedagogických sférach pracujú.

Prvý zborník obsahuje 20 príspevkov, na ktorých sa podieľalo viacero autorov z rôznych univerzít, fakúlt, ale i inštitúcií či ústavov. Publikácia sa snaží zmapovať školstvo v uvedenom období z viacerých stránok, čo sa jej do výraznej miery aj podarilo.

Recenzovaný zborník je rozdelený na štyri časti, ktoré poukazujú a čitateľom približujú spôsob vzdelávania a výchovy od roku 1945 po obdobie normalizácie. Každá z nich sa skladá z konkrétnych príspevkov, ktoré zachytávajú vtedajší stav edukácie. Zborník je písaný prehľadným štýlom, čo vytvára komplexný a celistvý pohľad na študovanú problematiku.

Prvá časť *Spoločensko-politický kontext a ideologické pozadie* uvádza čitateľov do skúmaného obdobia a ponúka im obraz o spoločensko-politickej situácii na Slovensku v rokoch 1945 až 1989. Autor sa v uvedenej kapitole zameriava na viaceré vývojové fázy, ktorými prechádzalo v uvedenom období Československo a svoju pozornosť upriamuje tiež na prejavy totalitarizmu, ktorý sa postupne zmierňoval vyústením do pokusu o socializmus

s ľudskou tvárou v roku 1968. Druhý príspevok tejto časti do istej miery dopĺňa prvý. Autor sa v nej venuje ideologickému pozadiu a znakom komunistickej diktatúry, snaží sa o definovanie toho, čo totalitarizmus vlastne znamená a poukazuje na fakt, že dnes už existuje množstvo definícií a politologických teórií totalitarizmu. Zaujímavým obohatením zborníka je práve zamýšľanie sa autora nad paralelami, ktoré nachádza medzi ideológiou Slovenského štátu a ideológiou socialistického Československa. Približuje analýzu paralelizmu nacizmu a komunizmu z diela Hannah Arendtovej či filozoficko-psychologickú úvahu psychológa Hermanna Brocha nad totalitnými režimami.

V druhej časti *Pedagogické myslenie a jeho recepcia* autori približujú život, diela a názory osobností pedagogiky daného obdobia. Problematiku približuje prvý príspevok *Ideový zápas v slovenskej pedagogike v rokoch 1945 – 1953*, v ktorom autor čitateľa informuje o diskusiách a polemikách o buržoáznej pedagogike od r. 1945 do februára 1948. Autor prehľadne rozdelil postoje predstaviteľov komunistickej orientácie a postoje nekomunistických a demokratických pedagógov k diskusii o smerovaní pedagogiky v rokoch 1945 – 1948. Ďalej sa môžeme dozvedieť viac o osobnosti Ondreja Pavlíka, ľavicovo orientovaného politika, ktorý výrazne ovplyvnil školský systém. Autorka sa zameriava na jeho životné etapy a chápanie pedagogiky. Venuje sa aj jeho habilitačnej práci *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky so zreteľom na školu povinnú*, keďže sa v tomto diele nachádza mnoho jeho pedagogických názorov. Ondrej Pavlík je výnimočnou postavou dejín skúmaného obdobia najmä z pohľadu prípravy a realizácie školskej reformy a jednotnej štátnej školy. Následne sa čitateľ dostáva k ďalšiemu príspevku a významnej osobnosti, ktorou bol Juraj Čečetka. Autor čitateľa oboznamuje s jeho najznámejšími dielami, ktoré napísal pred rokom 1948. Analyzuje hlavne vnímanie sovietsko-komunistickej pedagogiky v dielach J. Čečetku. Možnosť určitej komparácie má čitateľ v príspevku *Dva životné a pracovné osudy slovenských historikov školstva (prof. Vajcik a prof. Čečetka)*. Ten je primárne zameraný na určitý dvojportrét týchto významných osobností pedagogiky 20. storočia. Pútavým prehĺbením publikácie je aj prehľad pedagogických časopisov na Slovensku v rokoch 1945 – 1968 a ich analýza.

Tretiu časť *Školstvo, vzdelávanie a výchova* vnímame ako tematicky rôznorodú. Prvý príspevok poukazuje na vzdelávacie východiská slovenského školstva v roku 1945 a zaoberá sa dobudovaním systému vzdelávania a niekoľkými reformnými zmenami pod vedením vtedajšieho ministra školstva a národnej osvety Jozefa Siváka. V ďalších príspevkoch sa autorky venujú porovnávaniu ideologického pozadia a zamýšľajú sa nad podobnosťami politických režimov. Tiež sa v publikácii stretáme s problematikou povojnového vývoja školstva z hľadiska tradícií reformného pedagogického hnutia. Autor sa zameriava na prvé roky po druhej svetovej vojne a vplyv spoločensko-politického vývoja na oblasť edukácie. Nasledujúce príspevky oboznamujú čitateľov so spoločenským postavením slovenských učiteľov a pohľad na profesiu učiteľa v 50. rokoch 20. storočia. V rámci vzdelávacieho systému pojednáva publikácia aj o koncepciách výchovného poradenstva v skúmanom období. Autorka v tomto príspevku približuje aj založenie Psychologickej výchovnej kliniky v Bratislave a prvého Strediska pre voľbu povolania. Čitateľ sa dostáva i k téme vyučovania náboženstva na Slovensku v rokoch 1948 – 1968. V týchto rokoch sa dbalo na

realizáciu opatrení, ktoré mali prispieť k čo najnižšiemu počtu žiakov navštevujúcich náboženskú výchovu. Príspevok *Kinematografia a škola* opisuje činnosť Ústavu pre školský a osvetový film v Bratislave. Po roku 1945 je možné sledovať snahu o zlepšenie technického vybavenia a zázemia škôl.

Štvrtá časť *Výchova vo voľnom čase, náhradná výchova a sociálna starostlivosť* je venovaná taktiež rozmanitým témam. Príspevok *Presahy ideológie socializmu do činností detí vo voľnom čase v rokoch 1949 – 1968* je venovaný predovšetkým mimoškolskej činnosti detí a Pionierskej organizácii Československého zväzu mládeže, ktorá zastrešovala rôzne formy činností detí vo voľnom čase. V ďalšom príspevku sa dozvedáme zaujímavosti o výchovnej činnosti saleziánov v období 50. a 60. rokov 20. storočia. Príspevok *Úlohy národných výborov v oblasti sociálnej starostlivosti o deti a mládež v rokoch 1945 – 1968* je orientovaný na otázky týkajúce sa starostlivosti o deti a mládež, pričom autorka upriamuje pozornosť na prijatie Zákona č. 48/1947, ktorý nariadil, že sociálna starostlivosť o deti, mládež a rodinu prechádza pod štátnu moc prostredníctvom národných výborov, ktorých činnosť autorka v príspevku zmapovala. Publikácia sa ďalej venuje aj zmenám v náhradnej výchove v období socializmu či edukácii dospelých a seniorov v tomto období.

Druhý zborník hodnotí obdobie od normalizácie až po pád komunizmu. Obsahovo pozostáva taktiež z 20 príspevkov od rôznych odborníkov a je rozdelený na päť častí, v ktorých sa autori venujú rôznym témam súvisiacich s problematikou najmä školského systému, ale i výchovným otázkam v spomínanom danom období.

Prvá časť *Spoločensko-politický kontext a jeho dôsledky v oblasti kultúry a školstva* analyzuje hnutie odporu proti normalizačnému režimu. Autor v príspevku poukazuje na niekoľko prúdov, ako bola skrytá cirkev, občiansky dissent a ochranárske hnutie. Ďalší príspevok oboznamuje čitateľa o situácii v okupovanej krajine, v médiách, v kultúrnej a umeleckej sfére.

V druhej časti *Pedagogické myslenie a jeho recepcia* autori hodnotia situáciu v pedagogike a úsilie o návrat k zdogmatizovaným formám. Zároveň je ponúknutý prehľad pedagogických časopisov na Slovensku v období rokov 1969 – 1989. V tejto nie je časti zároveň nie je opomenutá ani mravná výchova ako dôležitá súčasť výchovnovzdelávacieho procesu. Spomenuté sú časopisy *Pedagogika* a *Jednotná škola*, ktoré sa témam venovali i nad rámec povolenej ideológie. V ďalšom príspevku sa autorka venuje priamo periodiku *Učiteľské noviny* a rozoberá prechod od demokratizačnej formy do normalizačného nátlaku. Túto časť uzatvára príspevok venovaný aktivitám pedagógov v Prešove, ktorí boli organizátormi komeniologických sympózií a konferencií.

Tretia časť *Školstvo, vzdelávanie a výchova* už samotným názvom poukazuje na širokú oblasť pôsobenia politicko-spoločenského obdobia na edukačnú činnosť. V príspevkoch sa analyzuje vplyv komunistickej strany a jej snaha návratu k dogmatizmu v 50. rokoch. Do školstva, ako aj do iných sfér spoločenského života, preniká marxisticko-leninská ideológia. Považujeme teda za nutné, že sa v jednom z príspevkov autorka venuje i takej podstatnej problematike, ako je akademická príprava učiteľov po roku 1968. Dogma uvedenej obdobia sa vyníma v príspevku *Vzdelávanie na Fakulte Vysoké školy politickej ÚV*

KSČ v Bratislave. Podrobne sú uvedené možnosti štúdia a obsah výučby, výber a podmienky prijímania poslucháčov. Ukončením činnosti fakulty v roku 1990 sa uzatvára éra premysleného politického vzdelávania v období socializmu. V nasledujúcom príspevku sú spomenuté perzekúcie voči študentom a pedagógom v totalitnom režime. Tretia časť sa obsahovo dotýka aj náboženskej výchovy. Argumentovalo sa nepotrebnosťou vyučovania náboženstva. Tlak na ateistický postoj bol v tomto období vyvíjaný na učiteľov i rodičov žiakov. Ideologicky boli ovplyvnené i učebnice dejepisu, o čom pojednáva ďalší príspevok. Výchovné poradenstvo v školskom systéme v období normalizácie je taktiež precízne rozpracované od tvrdej normalizácie v 70. rokoch až po jej odmäk koncom 80. rokov.

Štvrtá časť *Výchova vo voľnom čase, náhradná výchova a sociálna starostlivosť* je venovaná činnosti detí vo voľnom čase, záujmovým činnostiam žiakov špeciálnych základných škôl, ale i náhradnej výchove ústavnou i rodinnou formou. V tejto časti sa v jednom z príspevkov autorka venuje aj sociálnej starostlivosti a sociálno-právnej ochrane detí a mladistvých.

Piata časť *Veda, vzdelávanie a výchova v „podzemí“ (v tajnej cirkvi)* podrobne rozpisuje činnosť kresťanského intelektuálneho prostredia, najmä osobnosť Ladislava Hanusa, a vytváranie malých spoločenstiev. Zdôraznený model práce s deťmi v tajnej cirkvi na Slovensku v rokoch 1973 – 1989 je rekonštruovaný v ďalšom príspevku. Išlo väčšinou o žiakov základných škôl. Animátori sa snažili deťom priblížiť saleziánske a skautské prvky. Spomenuté sú i riziká a úskalia tejto práce a dôležitosť výchovy a vzdelávania v ére socializmu. Poslednú časť uzatvára príspevok o výchovnej činnosti saleziánok Jána Bosca na Slovensku.

Publikácie sú nepochybne dôležitým materiálom k štúdiu pre študentov pedagogiky, študentov učiteľských smerov, a taktiež všetkých, ktorí sa zaujímajú o dejiny výchovy a vzdelávania na našom území. Môžeme ich považovať za značne aktuálnu a potrebnú súčasť pri výučbe a formovaní novej generácie pedagógov a historikov pedagogiky.

Jana Blusková